

LANA HUDEČEK

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
mmihalj@ihjj.hr

MILICA MIHALJEVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
lhudecek@ihjj.hr

Kako normativnu preporuku donosi terminolog, a kako standardolog?¹

U radu se uspoređuju načela kojima se pri donošenju normativne preporuke vode terminolog i standardolog. Postavljena je hipoteza da se ta načela djelomično preklapaju. Korpus za istraživanje čine terminološki priručnici (jednojezični i višejezični terminološki rječnici, terminološki leksikoni i enciklopedije te terminološke studije) i terminološke baze te normativni priručnici (pravopisi, jednojezični i višejezični rječnici, gramatike i jezični savjetnici te normativističke studije). Metodologija primijenjena u istraživanju uključuje deskriptivnu analizu priručnika te supostavljanje i prosudbu dobivenih rezultata. U radu će se provjeriti dvije hipoteze: 1. terminološka i normativistička načela djelomično se poklapaju, 2. osnovna normativna načela kojim su se vodili autori priručnika navedena su u uvodu i/ili predgovoru priručnika. Cilj je istraživanja utvrditi sličnosti i razlike koje postoje u dvama normativnim postupcima i objasniti zbog čega se i u kojoj mjeri razlikuje terminološko i opće standardološko normiranje.

Ključne riječi: terminološko normiranje, standardološko normiranje, normativna načela

1. Uvod

U radu se promišlja kako normativnu preporuku donosi terminolog, a kako je donosi standardolog te koje su sličnosti i razlike između terminološkoga i standardološkoga normiranja. Pritom se uzima u obzir činjenica da nazivlje pripada standardnomu jeziku, iz čega proizlazi prva hipoteza da se terminološka i normativistička načela djelomično poklapaju. Druga je hipoteza ovoga istraživanja da su

1 Rad je izrađen u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (IP 2016-06-2141), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

osnovna normativna načela kojima su se vodili autori priručnika navedena u uvodu i/ili predgovoru priručnika.

Stoga je cilj ovoga rada dati pregled donošenja normativnih preporuka i stavova o normi u hrvatskim terminološkim i općejezičnim priručnicima te znanstvenim radovima posvećenim toj temi, usporediti terminološki i standardološki pristup normi te utvrditi sličnosti i razlike među njima.

1.1. Korpus

Korpus za ovo istraživanje sastoji se od hrvatskih općejezičnih i terminoloških normativnih priručnika i znanstvenih radova u kojima se govori o normi i normativnim načelima. Pri analizi treba imati na umu da priručnici mogu biti deskriptivni ili normativni (s iznimkom pravopisa i jezičnoga savjetnika, koji su nužno normativni) te da su mnogi priručnici deskriptivno-normativni (često ne razgraničujući jasno ta dva pristupa). Popis citiranih priručnika naveden je u poglavlju *Literatura i izvori* na kraju ovoga rada, ali smo pri pisanju rada konzultirali i mnoge priručnike koji u radu nisu citirani jer ili ne navode normativna načela ni pristup priručnika normiranju ili se navedena načela poklapaju s načelima ili su slična načelima u kojemu drugom priručniku. Pri analizi se daje dijakronijsko-sinkronijski presjek. Metodologija je ovoga rada deskriptivna i komparativna.

2. Kako normativnu preporuku donosi terminolog?

Proučavatelji povijesti nazivlja uglavnom ističu polovicu 19. stoljeća kao početak intenzivnijega i sustavnijega rada na izgradnji hrvatskoga nazivlja.² Već u prvome broju *Ilirskoga jezikoslovlja* (dodatak časopisu *Pravdomoša*, Zadar, 1851. – 1852.) ističe se potreba da se upotrebljavaju riječi koje „prosti čovjek razumjeti može“ te potreba izgradnje domaćega znanstvenog nazivlja koje je pravilno i ne temelji se na tuđemu nazivlju: „... treba nam samo nastojati da jezik novim znanstvenim riečima bogatimo, a uz to da pišemo prema vlastitosti jezika čisto, pravilno i uzorito, kloneć se navlastito sveza i slaganja riečih po kroju tuđih jezika imenito talianskog.“

Analizu terminoloških normativnih preporuka započet ćemo s ocem hrvatskoga nazivlja Bogoslavom Šulekom. Šulek je hrvatsko znanstveno nazivlje stvarao preuzimajući riječi iz hrvatskih narječja, iz slavenskih jezika, ponajviše češkoga i slovačkoga, ili tvoreći nove nazive. Šulek je bio svjestan potrebe izgradnje hrvatskoga nazivlja te tu potrebu ovako ističe u *Predgovoru Hrvatsko-njemačko-talijanskoga rječnika znanstvenog nazivlja*:

Uvedenjem hrvatskoga jezika u sva učilišta, a tim i u znanosti, nastade prieka potreba jedinstva u znanstvenom nazivlju, da nebude svaka školska knjiga rek' bi drugim jezikom pisana. Ovu potrebu je svatko osjećao, al prvi

2 Više o tome vidi u Horvat, Hudeček, Mihaljević 2015: 301–355.

joj je nastojao doskočiti prečestni kanonik g. dr. Franjo Rački, dok je bio nadzornikom učionah.

Analizom njegova *Rječnika znanstvenog nazivlja* iz 1874. – 1875. i njegova teksta *O hrvatskom lučbenom nazivlju* iz 1881. uočavamo da je Šulek imao veoma jasnu i modernu ideju o terminološkome normiranju.³ Šulek se zalaže za uporabu domaćih riječi: „Sastavljajući ovaj rječnik nastojao sam što se više može upotrebljavati prave narodne riječi.“ Šulek ističe potrebu za normiranjem nazivlja i izgradnjom terminoloških načela („Sazva ista kr. zem. vlada odbor vještakah, da ustanovi načela, po kojih bi se imao sastaviti rječnik znanstvenih nazivah“) te za odabirom među nazivima („da odredi, koji od predloženih nazivah najbolje odgovara duhu hrvatskoga jezika“). Šulek ističe srednji put u normiranju nazivlja, izbjegavanje pretjeranoga purizma, ali i pretjerane uporabe stranih riječi („Po mnijenju ovoga odbora valjalo se je čuvati dviju skrajnostih kod sastavljanja toga rječnika, naime pretjerana purizma i nepotrebna klasicizma.“)

Tijekom 20. stoljeća izdano je mnogo terminoloških rječnika. U predgovorima rječnika autori uglavnom objašnjavaju odnos prema stranim riječima te se najčešće izrijekom priklanjaju stavu da treba prednost dati domaćim riječima.

Problem prilagođavanja stranih riječi iznimno je važan pri radu na terminološkim rječnicima s početka 20. stoljeća, pa Božo Perinčić u uvodu svojega *Medicinskog rječnika* iz 1906. godine piše:

Uz njemačke riječi preveo sam i mnogo latinskih, jer Nijemci rado upotrebljavaju latinske nazive. – Gdje sam latinske riječi završetkom -itis bez prevogjenja prenosio u naš jezik, tu sam obično završetak mijenjao u -ita, a ne po korijenu u -itida, da se uklonim od bespotrebne kakofonije.

Također postoji jasna ideja o tome da se u rječnik unose *najbolji nazivi* te Perinčić dalje objašnjava zašto je naziv *mišica* zamijenio nazivom *mišić* te da je naziv *zaklopac* zamijenio nazivom *zalistak*:

U rječniku će se naći mjestimice protuslovlje zbog toga, što sam i za štampanja koješta ispravljao. Tako na pr. s početka sam Muskel prevodio mišica, a docnije, pošto sam čitao bilješku prof. Medića u Nast. Vjesniku, i sam se megju pukom u tom pogledu raspitao, prevodio sam mišić. Tako s početka Kappe prevodio sam zaklopac docnije samo zalistak.

Početkom 20. stoljeća terminološki su rječnici bili uglavnom potaknuti željom da se „na narodnome jeziku progovori o određenoj struci“. Tako je Joso Arambašin, liječnik okružnog suda, uvidio potrebu pisanja sudskih rješenja na domaćemu jeziku, pa u predgovoru *Liječničkoga rječnika* iz 1913. ističe:

Osjetiv u mom novom položaju oskudicu zgodnih rječnika i potrebu da ga dobijemo, pregnem sad svojski na prikupljanje, i odlučim se na uregijvanje

3 Više o tome u vidi u Mihaljević 2015: 34–37.

ovog Liječničkog Rječnika. Za taj rad ja nijesam uzeo liječnički rječnik kojeg drugog jezika, pa taj preveo, nego sam unio u moj samo one riječi koje sam do sada čuo i čitao; prevogjenje i kovanje sam prezreo, uvjeren da ću ja ili ko drugi s vremenom naći u narodu bolje i zgodnije riječi no što bih ja mogao stvoriti. Usudio sam se samo kod nekih riječi predložiti koji nov oblik, a druge opet primijeniti na liječnički govor,

Dakle, temeljni je pristup bio skupljanje riječi u narodu, a pristupi koje nije odobravao prevođenje su sa stranoga jezika i tvorba novih naziva. U prikazu Arambašina rječnika koji je Srećko Šilović objavio u *Liječničkome vjesniku* 1912. godine (391–392), piše:

Glavna i temeljna misao bila je piscu, da iz ustiju naroda i prema duhu narodnom nadje što zgodnije i bolje riječi, i tako stvara medicinsku terminologiju bez grubih tudjinskih primjesa i jezičnih nakaza, koje su se na žalost kod nas udomile. (...) Služeći se ovim djelom, poraditi ćemo oko čišćenja i oplemenjivanja našega naroda i tome se najdostojnije odužiti na teškom i mukotrpnom radu Dra. Arambašina...

I tada su pisci terminoloških rječnika bili svjesni potrebe usustavljivanja nazivlja i pojave velikoga broja istoznačnica. Također se često kao osnovni normativni kriterij spominje *duh našega jezika*, npr. Milan Nemčić u uvodu *Medicinskoga rječnika* iz 1913. piše:

Naći ćeš u njemu za stručne riječi određeno nazivlje (značenje), pri čemu sam nastojao, koliko je bilo moguće, da ujedinem naše mnogovrsno, doslije nedostatno nazivlje, a uvrstio sam u ovaj rječnik i općenite riječi, posebno u govoru i pisanju. (...) Kod te radnje izbilo je jasno na javu, da se te riječi – kao i u stranim jezicima – neprekidno u obilju množe, pa sam se uvjerio i o tome, da duh našega jezika nipošto ne štetuje primjenom pojedinih riječi tuđega (latinskoga, grčkoga) izvora.

Često govori o potrebi izgradnje savršenijega terminološkog sustava na narodnome jeziku koji je usklađen s općejezičnim priručnicima toga vremena:

Da mi je uspjelo što savršenije sastaviti, to ne umišljam; izostalih, nesigurnih i nevaljanih naziva i u ovome će rječniku biti dosta; ali se ja nadam da će ovaj rječnik ipak moći služiti barem kao osnova za raspravljanje medicinsko-terminoloških pitanja, i kao kostur savršenijem medicinskom rječniku budućnosti...

Pri obragjivanju ovoga rječnika držao sam se jezičnih načela, koja su u nas sada uzakonjena u Vukovom i u Broz-Ivekovićevom rječniku. Kupio sam riječi odasvud, ali bez prosugjivanja nijesam ih primao od nikuda... (Perinčić 1906.).

Potvrđenost u uporabi jedno je od terminoloških načela koje se često spominje. Nalazimo ga već u predgovoru *Pedagogijskoga leksikona* urednika Stevana Patakija, Marijana Tkalčića, Ante Defrančeskija i Josipa Demarina iz 1939.:

Terminologija ne će svakoga zadovoljiti, ali kako kod nas to pitanje nije još nikako riješeno (za neke pojmove ima ponekad i više naziva dok ih za druge uopće nema), to su se urednici držali sredine, uzimajući uglavnom one termine, koji su se dosada praksom već utvrdili ili uobičajili u govoru.

Na usustavljivanje hrvatskoga tehničkog nazivlja bitno je utjecao rad *Opće smjernice za standardizaciju nazivlja* inženjera strojarstva Nike Maleševića, koji je 1954. objavljen u biltenu *Standardizacija* br. 7, ali je i poslije umnožavan, pa je znatno utjecao na izgradnju hrvatskoga tehničkog nazivlja.⁴ U tome je radu Malešević prvi put u Hrvatskoj razradio terminološka načela (prije Eugena Wüstera). Malešević razlikuje ova terminološka načela: a) jezično načelo, b) pojmovno načelo, c) stilističko-gramatičko načelo, u sklopu kojega daje konkretna načela za usustavljivanje dočetak.

Polovicom 20. stoljeća intenzivira se terminološki rad, pa se počinje pojavljivati i ideja o javnoj raspravi kao načinu usustavljivanja i normiranja naziva. Marijan Brezinšćak i I. Uremović⁵ u radu *O "Predlogu termina i oznaka za fizikalne veličine"* objavljenomu u časopisu *Elektrotehničar* 1950/3–4: 103 govore o važnosti izgradnje nazivlja te spominju javnu raspravu (autori je nazivaju *javna diskusija*) kao metodu usustavljivanja i normiranja nazivlja. Prijedlog o javnoj raspravi konkretizira se prijedlogom o slanju dopisnica (Pavao Mardešić 1963.) s terminološkim prijedlozima na adresu budućega instituta za terminologiju⁶, što je preteča današnje ideje o masovnoj podršci (*crowdsourcingu*) kao načinu prikupljanja podataka.

Godine 1969. u predgovoru *Tehničkomu rječniku* Vlatka Dapca Hrvoje Požar piše:

Nije svrha ovakva rječnika da propiše naučnu i stručnu terminologiju, već da je zabilježi onakvu kakva se danas upotrebljava. Velik dio nazivlja već je stekao pravo građanstva, dio će ga vjerojatno tek steći, dok će jedan dio biti zaboravljen, pa će biti zamijenjen boljim i ljepšim nazivljem. Ako ovaj rječnik samo potakne na razmišljanje, te ako samo i djelomično dovede do usklađivanja tehničke terminologije, njegova će svrha biti postignuta.

On s jedne strane određuje rječnik kao deskriptivan, tj. rječnik koji ne propisuje nego samo popisuje, ali spominje i mogućnost da se postojeće nazivlje zamijeni

4 Npr. Igor Čatić ističe da su te smjernice bile stalno prisutne u njegovu radu na *Elektrotehničkom rječniku polimerstva*. https://www.fsb.unizg.hr/polimeri/erpothen/pdf/malesevic_standardizacija_1954.pdf

5 U radu se navodi samo inicijal I., a nigdje nije navedeno puno ime, nismo mogli sa sigurnošću utvrditi autorovo ime. Stoga navodimo samo inicijal.

6 Više o tome vidi u Horvat, Hudeček, Mihaljević 2018.

boljim i ljepšim (ne navodi kriterije po kojima bi se nazivlje moglo smatrati boljim i ljepšim) te potrebu za usklađivanjem nazivlja.

Sustavno promišljanje terminoloških načela može se pratiti od 80-ih godina dvadesetoga stoljeća kad se u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti osniva Terminološki odbor. U sklopu rada toga odbora održana su dva specijalizirana terminološka skupa, objavljen *Latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski botanički leksikon* Ivana Šugara te pokrenuti i neki drugi terminološki projekti. Posebno je za terminološko normiranje važnu ulogu imao referat Stjepana Babića *Nacrt smjernica (uputnika) za izradu terminoloških rječnika*, održan na 1. terminološkom skupu JAZU 1982. godine, koji se citira u mnogim terminološkim radovima, a objavljen je u zborniku *Opća i slavenska terminološka problematika* 1987. godine. U njemu se navode ova terminološka načela: 1. prednost treba dati onomu nazivu koji se bolje slaže sa sustavom (jezičnim i terminološkim), tj. koji bolje označuje pojam na koji se odnosi, 2. bolji je kraći naziv od dužega, najbolje je kad je naziv jedna riječ, 3. prednost treba dati starijemu i proširenijemu nazivu, 4. domaći naziv ima prednost pred stranim, 5. ako su oba naziva strana, prednost ima onaj koji se lakše uklapa u književnojezični sustav, 6. ako se oba strana naziva jednako uklapaju u jezični sustav, prednost ima *svjetska* riječ, 7. u načelu latinske (grčke) i slavenske tuđice imaju prednost pred svima ostalima. U Predgovoru *Terminološkoga priručnika* Milice Mihaljević, kojemu je recenzent bio Stjepan Babić, iz 1998. godine piše: „Poticaj i ideju za ovu knjigu dao mi je akademik Stjepan Babić. Njegov referat *Nacrt smjernica (uputnika) za izradu terminoloških rječnika* održan na 1. terminološkom skupu u JAZU 1982. godine i objavljen u zborniku poslužio je kao okosnica priručnika.“ U tome su priručniku razrađena i oprimjerena terminološka načela iz navedenoga referata: 1. domaće riječi imaju prednost pred stranim, 2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd., 3. prošireniji naziv ima prednost pred manje proširenim, 4. naziv koji je korisnicima prihvatljiviji ima prednost pred nazivom koji je manje prihvatljiv, 5. naziv mora biti usklađen s (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga književnog jezika, 6. kraći nazivi imaju prednost pred duljim, 7. naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice, 8. naziv ne smije unutar istoga terminološkog sustava imati više značenja, 9. značenje naziva ne smije se bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja, 10. naziv ima prednost ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu, a o tome može odlučiti predmetni stručnjak.⁷

7 Ta su načela uglavnom preuzeta i u *Zapisnike Vijeća za normu hrvatskoga jezika*.

U kasnijim radovima Lane Hudeček i Milice Mihaljević⁸ ta se načela dalje razrađuju i oprimjeruju, a 3. i 4. načelo ujedinjuju se.

Osamdesetih godina 20. stoljeća objavljuju se i četiri prijevodna petojezična (engleski, njemački, francuski, ruski, hrvatski) terminološka rječnika u izdanju *Tehničke knjige: Klimatizacijska i rashladna tehnika, Obrada podataka i programiranje, Automatizacija i Medicinska tehnika*.

U jedinstvenome predgovoru svih navedenih rječnika objašnjen je i razlog i način njihova nastanka te vidimo da je riječ o normativnim rječnicima, ali da se normativnost shvaća kao preporuka, a ne obveza. Urednik rječnika Vladimir Mu-ljević piše:

Nastojalo se da nazivi budu što jasniji, jednoznačniji i što kraći, iako se katkada nije mogao izbjeći ni duži naziv. U tom poslu stručnjak pojedine struke zna o kojemu je pojmu riječ pa je lako davao hrvatske ekvivalente...

Autori hrvatskoga dijela ovih tehničkih rječnika nastojali su što više izbjeći neposredan utjecaj stranih jezika na oblikovanje naših stručnih naziva. Je-zični je stručnjak pregledao sve nazive provjeravajući jesu li u skladu sa su-stavom hrvatskoga jezika i po potrebi predlagao drugi oblik ili bolji naziv...

Izdavač je nastojao da zadovolji hitnu potrebu i da u sadašnjim prilikama postigne što se najviše moglo s težnjom za usavršavanjem u novim izda-njima, pogotovo kada su posrijedi novi tehnički pojmovi za koje se i u svjetskim jezicima tek postupno pokušavaju pronaći, načiniti ili odrediti najprikladniji nazivi. Zato su katkada i u hrvatskom dijelu davani sinonimi, pogotovo kod novijih naziva ili tamo gdje se mogao predložiti dobar nov naziv pogodan za usvajanje. Jer terminološki rječnici i ne mogu imati kru-tu normativnu obvezu kao zakoni, oni samo obvezuju općeprihvaćenošću dosadašnjih rješenja i valjanošću i prihvatljivošću novih. Drukčije shvaćanje značilo bi kočenje terminološkog usavršavanja, a time i kočenje napretka same struke.

U uvodu rječnika *Klimatizacijska i rashladna tehnika* autori hrvatskoga dijela Mi-lan Viličić, Mladen Andrassy i Boris Kancir pišu:

Autori su vodili računa o težnji upotrebe internacionalizama, ali nisu zane-marili vlastite izraze pojedinih jezika.

Pritom su po mogućnosti nastojali izbjegavati uporabu izvornih stranih naziva ili pak njihovih varijanata, iako su često od toga morali odstupiti ne našavši odgovarajući hrvatski naziv. Autori su također nastojali ponuditi najkraće moguće nazive, ali su opet bili katkad prisiljeni davati opisne prije-vode, naročito tamo gdje je i izvorni pojam opisnoga karaktera. Za manji broj izraza ponuđeni su sinonimi, koji su ili ekvivalentni ili pak prema ocje-ni autora poredani po prikladnosti.

8 U završnoj tablici navest ćemo terminološka načela prema *Hrvatskome terminološkom priručniku* iz 2012., pa ih ovdje nećemo dalje razrađivati.

Iako autori i urednik ne govore izriječno o terminološkim načelima ni o načelima normiranja, vidimo da se iz uvoda može iščitati savjetodavni pristup, blaga normativnost i umjereni purizam, težnja izgradnji najprikladnijega nazivlja, izbjegavanje neprilagođenih stranih naziva, težnja kratkoći, usklađenosti s jezičnim sustavom te izbjegavanju sinonima (tamo gdje je to bilo moguće).

Na promišljanje i usvajanje terminoloških načela u Hrvatskoj utjecao je i prijevod ISO-ovih norma ISO 1087 i ISO 704., koje su prevedene na hrvatski 1996. U normi 1084 *Nazivlje – Rječnik* s obzirom na ocjenu prihvatljivosti razlikuju se *preporučeni*, *dopušteni*, *odbačeni* i *zastarjeli* naziv. U normi ISO 704 *Načela i postupci stvaranja nazivlja* o terminološkome normiranju piše: „Normirano nazivlje mora odražavati suvisao terminološki sustav koji odgovara pojmovnomu sustavu određenoga područja. Nazivlje definirano u međunarodnim normama mora biti precizno te mora doprinositi većoj jasnoći u sporazumijevanju.“ U toj se normi navode i načela postanka naziva te se ističe da, iako se sva ne primjenjuju na pojedinačni naziv, mogu pomoći u stvaranju novih naziva ili usustavljanju postojećega nazivlja. Ta su načela prozirnost, skladnost, primjerenost, jezična ekonomija, tvorbene mogućnosti, jezična ispravnost te davanje prednosti domaćemu jeziku.

U novijim hrvatskim rječnicima također se uglavnom ponavlja tvrdnja o davanju prednosti domaćemu nazivu te o poštovanju jezične prakse, ali se ostala terminološka načela najčešće ne spominju, npr. u rječniku Anuške Štambuk i suradnika 1991. u *Predgovoru* piše:

U prijevodnim smo ekvivalentima prednost davali izvornim hrvatskim nazivima uz koje smo, gdje se ukazala potreba, također navodili i njihove ustaljene inačice stranog podrijetla. Pritom smo nastojali poštivati jezičnu praksu u onoj mjeri u kojoj je to moguće u ovoj vrsti nazivlja koje se svakodnevno proširuje i mijenja.

Često se kao problem u nazivlju ističe njegova promjenjivost. Tko npr. Vladimir Muljević u uvodu *Elektrotehničkoga rječnika* iz 1996. piše: „Posebna je pozornost pridana hrvatskim nazivima, jer se hrvatska terminologija, a posebno ona s područja elektrotehnike, neprekidno razvija.“

Godine 2008. u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrenut je rad na Hrvatskoj terminološkoj bazi *Struna*. Na stranicama *Strune* o terminološkim načelima možemo pročitati:

U radu na izgradnji hrvatskoga strukovnog nazivlja primjenjuje se prilagođena inačica tradicionalnoga terminografskog opisa koja počiva na načelima razrađenima u normama ISO-a (u okviru Tehničkoga odbora 37) i drugoj terminološkoj literaturi. Ta su načela objašnjena i potkrijepljena primjerima na hrvatskome jeziku u *Hrvatskome terminološkom priručniku* autorica Lane Hudeček i Milice Mihaljević izrađene za potrebe *Strune*.

U *Struni* se razlikuju *preporučeni, predloženi, dopušteni, nepreporučeni, zastarjeli* i *žargonski* nazivi.

U 21. stoljeću objavljen je velik broj terminoloških rječnika, ali se terminološka načela uglavnom ne spominju izrijekom osim u ovim rječnicima: *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala* Stanka Popovića, Antuna Tonejca i Milice Mihaljević (2014) i *Arhivistički rječnik* Marte Mihaljević, Milice Mihaljević i Hrvoja Stančića (2015), u kojima se iscrpno oprimjeruje primjena terminoloških načela na rječničku građu.

Posljednjih dvadesetak godina u terminološkoj se literaturi često kritiziraju terminološka načela i normativistički pristup terminologiji te se nastoje razviti novi terminološki pravci.

Argument koji je gotovo svima zajednički jest da načela opće teorije terminologije nisu dovoljno fleksibilna da pokriju sve specifične semantičke aspekte naziva u strukovnome jeziku te da pojmovni sustav nije uvijek moguće opisati isključivo hijerarhijskim i ontološkim vezama. Valjanost ovih prigovora možemo pripisati kombinaciji dvaju čimbenika koji su obilježili nastanak opće teorije terminologije. Wüster iz svoje inženjerske perspektive pristupa standardizaciji nazivlja onako kako se standardiziraju fizički predmeti zanimljivi industriji; dijelovi strojeva, materijali, alati i sl. Drugi čimbenik koji ima velik utjecaj na Wüsteru jest sosirowski strukturalizam koji je u to vrijeme vodeća lingvistička teorija. (Nahod 2016: 9)

U terminologiji se razvijaju novi pravci: socioterminologija, komunikacijska teorija terminologije, sociokognitivna terminologija i kognitivna terminologija. Međutim, među pregledanim hrvatskim terminološkim rječnicima nismo naišli ni na jedan koji bi se oslanjao na navedene terminološke pravce.

2.1. Terminološko normiranje – Zaključak

Od samoga početka terminološki rječnici u predgovoru ističu nekoliko činjenica važnih za normiranje nazivlja: odnos hrvatskoga (domaćega) i stranoga jezika, sustavan odnos prema stranim riječima koje se u rječnik unose, potrebu izgradnje terminološkoga sustava, potrebu usklađivanja s jezičnim sustavom (*duh narodnoga jezika*) i vrednovanje naziva (postojanje *nevaljanih naziva*) te zamjenu određenoga naziva *boljim* nazivom. Polovicom 20. stoljeća već se izrijekom oblikuju načela za terminološko normiranje, koja se poslije preciziraju pod utjecajem visterijanskoga terminološkog pristupa i međunarodnih terminoloških norma (pod čijim se utjecajem nazivi razvrstavaju na *preporučene, dopuštene* i *nepreporučene*) te se kao valjan način terminološkoga normiranja ističe i javna rasprava. Iako se u 21. stoljeću preispituju terminološka načela, načela normiranja i visterijanski pristup terminologiji, ne donosi se nov pristup koji bi mogao biti primijenjen u praktičnome terminološkom radu te terminološka načela i dalje ostaju osnovni vodič pri terminološkome normiranju.

3. Kako normativnu preporuku donosi standardolog?

U daljnjemu se tekstu pokazuje koja normativna načela spominju pojedini opće-jezični normativni priručnici i jezikoslovni radovi.⁹ Jezični savjetnik i pravopis po definiciji su normativni priručnici, dok gramatike i rječnici mogu biti i normativni i deskriptivni priručnici. Kao što je u uvodu već rečeno, često se deskriptivnost i normativnost ne razgraničuju dovoljno, odnosno (osobito u novijim rječnicima hrvatskoga jezika) prisutan je normativno-deskriptivni pristup, slično, ali s manje naglašenom deskriptivnošću, a naglašenijom normativnom sastavnicom, kao kod terminoloških leksikografskih priručnika.

3.1. Jezični savjetnici

Pregledom jezičnih savjetnika od početka 20. stoljeća pokazuje se da se normativna načela u njima donose razmjerno rijetko, odnosno da se ne navode izriječno. U nekim se savjetnicima mogu iščitati iz predgovora. Savjetnici u prvoj polovici 20. stoljeća uglavnom se usredotočuju na leksičku razinu, tek se rijetko bave i ostalim jezičnim razinama. Kad se njima i bave, to je bavljenje u pravilu povezano s jezičnim posuđivanjem te se u tim prvim savjetnicima i jasno razaznaje da je njihovu pojavu u hrvatskome jezikoslovlju prizvao priljev većega broja stranih elemenata u hrvatski jezik u različitim razdobljima njegove povijesti. O toj usredotočenosti na strane elemente u jeziku govore i naslovi prvih savjetnika (*Antibarbarus*, *Branitič jezika hrvatskoga*, *Barbarizmi u hrvatskome jeziku*). Iz njihovih se predgovora i opće usmjerenosti može iščitati da su vođeni načelom da, kad god je to moguće, prednost treba dati domaćoj riječi pred stranom:

Ja sam u Nastavnom vjesniku (XI. 398.) spomenuo, da bi se najlakše izagnale rdave riječi iz književnoga jezika, kad bi se sve popisale onako kako ih (oko 259) ima prof. T. Maretić u svojoj Gramatici i Stilistici (u Dodatku) pod imenom »Antibarbarus«. (Rožić 1913: 1*)

Upućenost na leksičku razinu naglašena je i u drugoj polovici 20. stoljeća te se npr. Ivan Brabec u svojemu savjetniku *Sto jezičnih savjeta* u uvodu naslovljenu *Sve teže snalaženje u jeziku* bavi samo problemom stranih riječi te ga započinje rečenicom: „U svakom jeziku ima riječi različitog porijekla. Tako je i kod nas.“ Na kraju uvoda zaključuje da pri davanju prednosti hrvatskoj riječi ili izrazu pred stranom riječi ili stranim izrazom treba voditi računa i o tome u kakvoj se vrsti teksta riječ

9 Od 1998. do 2001. godine te od 2005. do 2012. godine pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa djeluje savjetodavno tijelo Vijeće za normu hrvatskoga jezika. U opisu djelokruga njegova rada između ostaloga navodi se da mu je zadaća i donijeti rješenja povezana s daljnjim normiranjem hrvatskoga standardnog jezika te pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi, ali pretraživanjem njihovih zapisnika na <http://pravopis.hr/uploads/vijece-za-normu.pdf> može se primijetiti da se načela spominju samo u pravopisnome kontekstu, i to u raspravama o fonološkome i morfonološkome načelu u pravopisu, te u terminološkome kontekstu.

upotrebljava te napominje da se u znanstvenim publikacijama mogu upotrebljavati strane riječi i izrazi „jer ih čitatelji razumiju i jer su međunarodni, često vrlo praktični i zato pogodni“, ali da u tekstovima namijenjenima široj publici prednost treba davati prevedenicama ističući, također implicitno, i važnost načela da pri jezičnome normiranju treba voditi računa o funkcionalnoj raslojenosti standardnoga jezika.

U knjizi *Književni jezik u teoriji i praksi* Ljudevita Jonkea nalazi se poglavlje *Potrebno je pronaći pouzdani kriterij*. U njemu Jonke opisuje poteškoće jezičnoga normiranja (osobito složene u tadašnjim društvenim okolnostima) te ističe da treba stalno pisati o jeziku kako bi se postigao cilj: „briga o jeziku sve upornija i smišljenija, ujednačavaju se kriteriji, postiže se razumijevanje, razvija se kultura jezičnog izraza koja nam je, općenito govoreći, zaista prijeko potrebna.“ (Jonke 1965: 181)

U *Predgovoru Jezičnoga savjetnika s gramatikom* urednika Slavka Pavešića piše: „Izbor i savjeti u ovoj knjizi osnivaju se na nekim općim pogledima na obrađenu građu, pa je stoga potrebno ukratko izložiti te poglede kako bi se izbjeglo nespo- razumima i nejasnoćama, a čitaocu olakšala upotreba knjige.“ (Pavešić 1971: 8). Poglavlja su dalje u *Predgovoru* ovako naslovljena: 1. *Pitanje jedinstva hrvatskog ili srpskog književnog jezika i jedinstvene norme u književnom jeziku*, 2. *Tuđice*, 3. *Dijalekatske i pokrajinske riječi*, 4. *Arhaizmi i zastarjele riječi*, 5. *Kovanice (novotvorine)*, 6. *Etnici i kletici* te se u svakome od njih objašnjava odnos prema skupini riječi navedenoj u naslovu. Također se vidi usmjerenost na leksičku razinu, a u tim su poglavljima implicitno sadržana načela da prednost ima domaća riječ pred stranom, da standardnojezična riječ ima prednost pred riječju koja standardu ne pripada (dijalektizmom) te da riječ koja pripada aktivnomu sloju ima prednost pred riječju koja pripada njegovu pasivnomu sloju te je stoga nužno stilski obilježena. Tako i Stjepan Babić (1990: 58) implicitno uvodi načelo funkcionalnostilske raslojenosti „To ne znači da je uvijek sve dobro, nego da je dobro na svom mjestu, na svom stilu, u određenom jezičnom sloju.“

U najvećemu broju jezičnih savjetnika nema predgovora ni objašnjenja postupaka kojima se dovodi do rješenja koja se u njemu preporučuju. U onima koji iznose neka razmišljanja o jezičnoj pravilnosti, mogu se prepoznati načela koja će se poslije iskristalizirati kao načela standardološkoga normiranja. Primjerice, Stjepko Težak (1991: 6), pišući o istodobnoj potrebi da jezik i ostane isti i da se mijenja: „Tako u hodu vremena jezik neprestance trpi od dviju suprotnih težnji: ostati isti i postati drugi“, implicitno ističe važnost tradicijskoga načela i načela predviđanja i poštovanja razvojnih tendencija.

Iako za hrvatski standardni jezik normativni priručnici postoje od kraja 19. i početaka 20. stoljeća te je jasno da su rješenja u njima donesena na temelju nekih načela (pokazali smo da se neka od načela u predgovorima i spominju), *Hrvatski*

jezični savjetnik objavljen 1999. godine prvi je priručnik koji izrijekom spominje i imenuje standardološka načela koja su u njemu primijenjena. Ta su načela dijelom preuzeta iz rada Ive Pranjkovićeve *Temeljna načela jezične pravilnosti* objavljena 1996. godine u časopisu *Kolo*, u kojemu se prvi put u jezikoslovnokroatističkoj literaturi piše o normativnim načelima. Kao načela koja se najčešće primjenjuju u jezičnome normiranju, Pranjković navodi načelo stabilnosti, načelo proširenosti, logičko načelo, estetsko načelo, pragmatičko načelo, takozvano pravno načelo, takozvano znanstveno načelo, zemljopisno načelo, aristokratsko načelo, demokratsko načelo, načelo autoritetnosti te načelo svrhovitosti. On o tim načelima ne donosi vrijednosni sud, ne uspostavlja njihovu hijerarhiju, nego samo nabraja koja se sve načela općenito primjenjuju u jezičnome normiranju.

Načela	Objašnjenje
načelo stabilnosti ¹⁰	Prednost ima jedinica koja je stabilna, postojana, koja nije podložna promjenama.
načelo proširenosti	Prednost se daje učestalijoj jedinici, onoj koju upotrebljava većina govornika hrvatskoga jezika.
logičko načelo	Prednost se daje jedinici koja odražava logičko mišljenje.
estetsko načelo	Prednost se daje ljepšoj jedinici.
pragmatično načelo	Znanstveno utemeljenje jezične norme nije moguće.
takozvano pravno načelo	O jezičnoj pravilnosti trebali bi odlučivati zakoni.
takozvano znanstveno načelo	Prednost ima jedinica koja je u skladu sa sustavom.
zemljopisno načelo	Prednost imaju jedinice iz određenoga dijalekta ili uzornoga regionalnog govora.
aristokratsko načelo	Prednost imaju jedinice koje upotrebljavaju viši društveni slojevi.
demokratsko načelo	Svatko ima pravo na svoj jezični izbor.
načelo autoritetnosti	Prednost se daje jezičnim jedinicama koje se oslanjaju na kakav, obično književni, uzor.
načelo svrhovitosti	Pravilnija je jedinica koja je primjerenija određenomu tipu komunikacije, određenomu funkcionalnom stilu.

¹⁰ Masno su označena načela koja se i dalje u normativnim priručnicima spominju i/ili primjenjuju u standardološkome normiranju (iscrpnije objašnjeno u daljnjemu tekstu).

Neka od njih u standardološkoj se praksi koja je uslijedila nakon objave Pranjkovićeve rada više u pravilu ne primjenjuju: **logičko načelo**, iako valjano, uključeno je u načelo sustavnosti koje se afirmira od *Hrvatskoga jezičnoga savjetnika*, pa se više ne spominje u normativnim priručnicima¹¹, **estetsko načelo** odbacuje se kao krajnje subjektivno¹², **pragmatično načelo** jer nije riječ o načelu jezičnoga normiranja nego o nijekanju potrebe za jezičnim normiranjem¹³, **takozvano pravno načelo** zapravo i nije načelo jezičnoga normiranja nego jedan pogled na položaj standardnoga jezika u zakonskome okviru¹⁴, **zemljopisno načelo** odbacuje se kao načelo koje je u sukobu sa samom biti standardnoga jezika, **aristokratsko načelo** kao neprimjenjivo u tradiciji hrvatskoga jezičnog normiranja, **demokratsko načelo** kao irelevantno za standardni jezik te **autoritetno načelo** (to je načelo zapravo načelo koje se obično označuje rečenicom *Piši kao što dobri pisci pišu!*¹⁵ jer ne vodi računa o iznimno bitnoj činjenici jezične funkcionalne raslojenosti).

Kad ta načela ostavimo po strani, dobivamo iz Pranjkovićeva popisa načela koja se i dalje u normativnim priručnicima, eksplicitno ili implicitno, pod tim ili drukčijim nazivom, spominju i primjenjuju u standardološkome normiranju (u gornjoj su tablici označena masnim slovima).

Uz ta načela Pranjković donosi napomene koje upućuju na to da se nijedno, pa tako ni ta načelno valjana načela, ne mogu primjenjivati automatski te pri primjeni načela stabilnosti treba imati u vidu da vrlo stabilne mogu biti i one inačice koje se po drugim kriterijima smatraju pogrešnima, da proširenije može biti i ono što po drugim kriterijima nije pravilno, da jezična logika katkad nije u skladu s općom logikom (dvostruka negacija) te da jedinice koje nisu u skladu sa sustavom katkad imaju neupitnu prednost pred onima koje to jesu (npr. *mogu pred možem*), odnosno na to da je u svakome pojedinačnom slučaju nužna procjena važnosti

11 Na to se načelo katkad poziva, razumijevajući ga posve iskrivljeno, i tamo gdje nije riječ o logičnosti u jezičnome smislu. To komentira Ivan Esih (Esih 1999: 41) još 1931./1932. godine: „Čuvaj se jezičnih čistunaca koji ustaju protiv nelogičnih riječi: n. pr. Tobože da ne valja riječ olovka jer u njoj nema olova itd.“

12 Dobar je primjer primjene estetskoga načela sadržan u navodu koji se donosi u prvome dijelu ovoga rada, a u kojemu Hrvoje Požar u predgovoru *Tehničkomu rječniku* Vlatka Dapca piše: „jedan će dio (nazivlja, L.H, M.M.) biti zaboravljen, pa će biti zamijenjen boljim i ljepšim nazivljem.“

13 O tome se opširno raspravlja u Hudeček-Mihaljević 2015.

14 To je načelo bilo primijenjeno samo u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.

15 To načelo uvodi Jonke 1965. godine u poglavlju naslovljeno *Piši onako kao što dobri pisci pišu* (Jonke 1965: 186). Iako je s današnjega aspekta jasna nevaljanost toga pravila, njega treba promatrati u sklopu jezičnih i političkih okolnosti u kojima je izrečeno, kao zauzimanje za podizanje jezične kulture: „Stoga pred svakog našeg današnjeg pisca postavlja se kao nuždan zadatak upoznavanje norme suvremenog književnog jezika.“ (1965: 187). Načelo ugledanja na književni autoritet poznato je i živo mnogo prije, npr. „Najviše sudište u pitanjima pravilnosti jezika jesu: živi govor i uzori odličnih pisaca.“ (Esih 1999: 46). Ta je misao živa još od vremena Adolfa Vebera Tkalcjevića, koji smatra da „narodni govor i knjige pisacah“ trebaju biti glavnim uzorom u izboru riječi. (Tafra 1999: 267)

određenoga načela te da se valjano jezično normiranje može provoditi samo tako da se za svaki pojedinačni slučaj uspostavlja hijerarhija načela koja se primjenjuju.

Za primjenu načela svrhovitosti (1) te načela koje *Hrvatski jezični savjetnik* naziva načelom poštovanja i predviđanja razvojnih tendencija (2) i načela standardnosti (3) te također i načela koje *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje naziva načelom normativne hijerarhije (4) zalaže se implicitno i Pranjković u uvodu toga rada (Pranjković 2010: 10), u kojemu iznosi svoje mišljenje o normativnome odnosu prema inačicama:

- (1) Riječ je obično o nužnom supostojanju staroga i novoga, općega i specijaliziranoga, „višega“ i „nižega“, stilski obilježenoga i stilski neobilježenoga itd.
- (2) Varijantnost, između ostalog, pomaže da se naviknemo na novi oblik i tako promjenu norme čine manje bolnom. (...)
- (3) Sve to nikako ne znači da su sve inačice jednako preporučljive.
- (4) Naprotiv, one se međusobno mogu stupnjevati s obzirom na to u kojoj je mjeri neka od njih preporučljiva, manje preporučljiva ili nepreporučljiva, odnosno „pravilna“, „manje pravilna“ ili „pogrešna“.

U *Hrvatskome jezičnome savjetniku* spominju se uglavnom ista načela, kadšto nešto drukčijega naziva (u nabranjanju u dotadašnjoj praksi postojećih načela) (HJS 1999: 48–49), ali kao radna načela, načela primijenjena u tome priručniku, izdvajaju se tri načela „kao najmoćnija, najpouzdanija i najobjektivnija”: **načelo sustavnosti** (to je načelo koje Pranjković naziva takozvanim znanstvenim načelom)¹⁶, **načelo standardnosti** i **načelo svrhovitosti** (koje tako zove i Pranjković). (HJS 1999: 53) te se ta tri načela iscrpnije objašnjavaju. Ta se tri načela dopunjuju drugim načelima, od kojih načelo stabilnosti i načelo proširenosti spominje i Pranjković u svojem radu, te se ta osnovna i dopunska načela ističu kao načela kojih su se pridržavali autori toga savjetnika:

Osnovna načela (HJS)*	Objašnjenje
načelo sustavnosti	Prednost ima jedinica koja je bolje uklopljena u jezični sustav.
načelo standardnosti	Prednost ima jedinica koja pripada standardnomu jeziku.
načelo svrhovitosti	Prednost ima jedinica koja pripada određenomu tipu komunikacije i određenomu funkcionalnom stilu.

*Naglašava se: „Načelo sustavnosti „najznanstvenije“ je normativno načelo.“ (HJS 1999: 55)

16 Od početaka 20. stoljeća jasno je da je načelo sustavnosti važno načelo jezičnoga normiranja. Primjerice Nikola Andrić još 1911. godine ističe: „Analogija ruši i obara sve, što joj se ispriječi na putu ujednoličivanja i priljublivanja, ali ujedno i ukida sve nepravilnosti i izuzetke.“ (Rišner 2006: 375). Naravno da danas to pravilo treba drukčije razumjeti te da načelo sustavnosti nikako nije jedino nego se uvijek supostavlja s ostalim pravilima jezičnoga normiranja.

Dopunska načela (HJS)*	Objašnjenje
načelo stabilnosti	Pravilnije je nepromjenjivo od promjenjivoga.
načelo autohtonosti	Domaća jedinica ima prednost pred stranom.
načelo produktivnosti	Prednost ima jedinica od koje se lakše tvore izvedenice.
tradicijsko načelo	Prednost ima jedinica koja ima dulju tradiciju.
načelo proširenosti	Prednost ima u uporabi proširenija jedinica.
načelo tipičnosti	Prednost ima tipičnija jedinica.
načelo općeobvezatnosti	Prednost ima općeobvezatna jedinica.
načelo poštivanja i predviđanja razvojnih tendencije	Prednost ima jedinica koja odražava razvojnu tendenciju.

* Za dopunska se načela ističe da su „poredana redom njihove valjanosti.“ (HJS 1999: 55)

U *Hrvatskome jezičnom savjetniku* ističe se i veoma važna činjenica:

U 'savjetništvu', jezičnom normiranju uopće, najvažnije je uspostaviti načela, kriterije standardnojezične pravilnosti, načela prema kojima se određena jezična činjenica, pojava ili uporaba proglašava pravilnom ili nepravilnom, preporučljivom ili nepreporučljivom. Načela ima mnogo (...), ali im je "moć" i valjanost nejednaka. Primjena različitih načela daje različite, često nesumjerljive rezultate. Stoga je najvažnije pri određivanju statusa koje jezične činjenice ili pojave utvrditi vrijednosnu hijerarhiju i redoslijed primjene odabranih načela. (HJS 1999: 48–49).

U savjetniku *555 jezičnih savjeta* donose se i iscrpno objašnjavaju načela primijenjena u njemu¹⁷ te se i iscrpno opiraju.

Pitanje koje se često postavlja stručnjacima normativistima jest kako se odlučuje o statusu pojedine jezične jedinice, tj. na temelju čega se jednoj jedinici daje prednost pred drugom. To se čini primjenom različitih načela koja se nerijetko nalaze u sukobu (npr. na temelju načela sustavnosti prednost bi trebalo dati jednoj, a na temelju tradicijskoga načela ili načela potvrđenosti u uporabi drugoj jedinici). (Blagus Bartolec i dr. 2016: 19–20)

Kao najvažnija načela za normiranje općega leksika u tome se priručniku ističu načelo sustavnosti, načelo autohtonosti, načelo svrhovitosti/primjerenosti funkcionalnome stilu, tradicijsko načelo, načelo proširenosti u uporabi, načelo produktivnosti te načelo poštovanja razvojnih tendencija.¹⁸

17 Ista su načela primijenjena na stranicama *Jezični savjeti* (jezicni-savjetnik.hr), na kojima se nalaze svi jezični savjeti objavljeni u *555 jezičnih savjeta* koji se stalno dopunjuju novim savjetima.

18 U usporedbi s načelima za koja u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* piše da su slijeđena pri određivanju normativnoga statusa jedinica u hrvatskome jeziku, može se primijetiti da se u *555 jezičnih savjeta* od osnovnih načela ne navodi načelo standardnosti (podrazumijeva se jer se ono nalazi u samoj biti standardološkoga normiranja, koje samo po sebi podrazumijeva da standardnojezična jedinica

Načela	Objašnjenje
načelo sustavnosti	Prednost ima jedinica koja je bolje uklopljena u jezični sustav.
načelo autohtonosti	Domaća jedinica ima prednost pred stranom.
tradicijsko načelo	Prednost ima jedinica koja ima dulju tradiciju.
načelo svrhovitosti / primjerenosti određenom funkcionalnom stilu	Prednost ima jedinica koja pripada određenom tipu komunikacije i određenom funkcionalnom stilu.
načelo produktivnosti	Prednost ima jedinica od koje se lakše tvore izvedenice.
načelo proširenosti u uporabi	Prednost se daje proširenijoj i u uporabi potvrđenijoj jezičnoj jedinici.
načelo poštovanja razvojnih tendencija	Prednost se daje jedinicama koje su na tragu razvojnih tendencija.

3.2. Pravopisi

Stabilnost pravopisne norme jedno je od načela za koje se i izrijeком zalaže većina hrvatskih pravopisa, npr.: „...držali smo se načela da ne treba mijenjati ona pravopisna rješenja koja su se u nas uobičajila i dobro funkcioniraju.“ (BFM 1994: Predgovor), „U pravopisnim smo pravilima slijedili hrvatsku pravopisnu tradiciju, pa u pravilu nismo mijenjali rješenja jednaka u svim suvremenim pravopisima“ (Jozić i dr. 2013: VII)

U *Pravopisu hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića u predgovoru se donose normativna načela primijenjena u njemu:

	Načela
Slijediti glavnu struju (fonološku) stogodišnje tradicije hrvatskoga pravopisanja (...) i obogatiti je suvremenijom znanstvenom interpretacijom na osnovi bujnoga razvoja novijega hrvatskoga pisanog i govorenog jezika.	tradicijsko načelo načelo stabilnosti načelo praćenja razvojnih tendencija
Izbjegavati krutosti i isključivosti u pravilima, izbjegavati dvojnosti koje ne prihvaća govorna praksa živoga jezika, ali tolerirati one dvojnosti koje su se u novije vrijeme uvriježile u praksi.	načelo praćenja razvojnih tendencija načelo tolerancije

ima prednost pred nestandardnojezičnom (dijalektizmom, žargonizmom itd.), a od dopunskih načelo stabilnosti, tipičnosti i općeobvezatosti. Dakle, ne navode se ona načela koja su uključena u druga načela (načelo stabilnosti uključeno je u tradicijsko načelo i u načelo sustavnosti, ovisno o tome misli li se na stabilnost u vremenu ili na stabilnost u sustavu, načelo tipičnosti nedovoljno je jasno te se tipičnost može izjednačiti sa sustavnošću, odnosno načelo tipičnosti uključiti u načelo sustavnosti, te načelo općeobvezatosti, koje se može izjednačiti s načelom standardnosti, koje ne treba posebno navoditi jer se podrazumijeva da u standardnojezičnome normiranju prednost ima standardnojezična jedinica.

U predgovoru *Hrvatskoga pravopisa* Matice hrvatske piše da je u svrhu izrade toga pravopisa u Matici hrvatskoj osnovano Pravopisno povjerenstvo, kojemu je zadatak bio „utvrditi opća načela izradbe pravopisnoga priručnika i ovjeriti konačnu inačicu teksta.” Iz predgovora se dalje mogu iščitati u njemu primijenjena načela:¹⁹

	Načela
uvažavanje ukupne pravopisne tradicije uklapa se u dugu i već utvrđenu tradiciju hrvatskoga pravopisanja fonološko načelo bilježenja riječi osim u slučajevima odstupanja iz tradicijskih razloga	tradicijsko načelo načelo stabilnosti
fonološko načelo bilježenja riječi osim u slučajevima odstupanja iz komunikacijskih razloga	komunikacijsko načelo
pomagalo svima koji se služe standardnim jezikom	standardološko načelo
otvoren potrebama višefunkcionalne jezične komunikacije	načelo višefunkcionalnosti / svrhovitosti
jezične pojave nastoji pravopisno usustaviti	načelo sustavnosti

Za razliku od *Hrvatskoga pravopisa* Matice hrvatske, koji se, kako se i u njegovu *Predgovoru* naglašuje, ograničuje na samo pravopisnu problematiku ističući da samo ona osigurava metodološku točnost, *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje dijelom je i savjetničkoga karaktera, ali je njegova metodološka točnost osigurana jasnim odvajanjem dijelova koji se ne odnose isključivo na pravopisnu problematiku u posebne dijelove naslovljene *Napomene*, *Objašnjenja* i *Savjeti*. Ti su dijelovi uvedeni kako bi se, s jedne strane u pravopis mogli uklopiti sadržaji korisni njegovim korisnicima, a s druge strane kako bi se (u rubrikama *Objašnjenja* i *Savjeti*) korisnicima iscrpno objasnili razlozi zbog kojih se njegovi autori odlučuju za neko rješenje 1. oko kojega se dotadašnji pravopisi nisu usuglasili (*neću / ne ću*), 2. kod kojega je prekršeno tradicijsko načelo jer se jačim ocijenilo načelo uklapanja u sustav (*Camusjev*). Taj pravopis u određenoj mjeri i redefinira status pravopisa kao najpreskriptivnijega normativnog priručnika uvodeći i status dopuštene jedinice koja supostoji uz preporučenu, uvodeći tako i u praksi načelo normativne hijerarhije (načelo tolerancije), ali jasnim definiranjem jedinica kao

19 „Polazi od fonološkoga načela bilježenja riječi, uz uvažavanje odstupanja od tog načela u slučajevima u kojima je pisanje – iz tradicijskih ili komunikacijskih razloga – nužno zasnovati na morfonološkomu načelu.” te: „Pravopis Matice hrvatske izrađen je tako da bude korisno i pouzdano pomagalo svima koji se u pisanju služe hrvatskim standardnim jezikom. Svojim se rješenjima s jedne strane dobro uklapa u dugu i već utvrđenu tradiciju hrvatskoga pravopisanja, ali je s druge strane pravopisnim obuhvaćanjem novijih jezičnih pojava izrazito otvoren uznapredovalim suvremenim potrebama višefunkcionalne jezične komunikacije u različitim društvenim skupinama. Novonastale jezične pojave ažurno uočava i nastoji ih pravopisno usustaviti.” (Badurina-Marković-Mičanović 2007: XIII–XIV)

preporučenih i dopuštenih ne ugrožava ni na koji način temeljnu preskriptivnu usmjerenost koja je za pravopis nužna.

U *Predgovoru Hrvatskome pravopisu* IHJJ-a izrijekom se ističu ova načela:

Načela	Objašnjenje
načelo sustavnosti	rješenja se nastoje oblikovati sustavno
tradicijsko načelo	u obzir su uzeti svi hrvatski pravopisi i cjelokupna hrvatska pravopisna tradicija
načelo ovjerenosti i potvrđenosti u uporabi	važno pri rješavanju dvostrukosti i oblikovanju odnosa prema njima
načelo jednostavnosti	pravopisne se dvostrukosti nastoje svesti na najmanju mjeru
načelo normativne hijerarhije	razrađen sustav koji jedinicama koje se mogu pisati u dvama likovima određuje normativni status (normativni se status određuje na temelju četiriju navedenih načela); temeljem toga u rijetkim se slučajevima razlikuje preporučena i dopuštena inačica te istovrijedne inačice

Tim se načelima pridružuju i tri pomoćna načela koja nisu normativna načela (iako neka od njih imaju i posljedica na jezične odluke, npr. odluka o nazivima koji će se upotrebljavati u pravopisnome metajeziku), nego načela oblikovanja pravopisnoga priručnika:

Načela	Objašnjenje
načelo otvorenosti prema korisnicima	u pravopisu se nalaze napomene, objašnjenja i savjeti te pojmovnik
načelo primjerenosti korisniku	očituje se u uporabi nazivlja, a projicira i kroz načelo normativne hijerarhije izlučujući jedinice (preporučene inačice) koje su jedine inačice u školi, te načelo tolerancije (uspostavom dopuštenih inačica za korisnike koji su ih već usvojili tijekom svojega školovanja)
načelo ekonomičnosti	kratka i jasna pravila; bogat pravopisni rječnik

U tekstu predgovora ne navodi se eksplicitno, ali se jasno afirmira i načelo višefunkcionalnosti/svrhovitosti:

„Pridržavanje pravopisnih pravila obvezatno je u neutralnoj uporabi standardnoga jezika, u znanstvenome i administrativnome funkcionalnom stilu standardnoga jezika te u obavijesnome žanru publicističkoga funkcionalnog stila (vijestima, obavijestima, komentarima itd.).“²⁰

²⁰ Načelo višefunkcionalnosti kao relevantno načelo koje treba primjenjivati i u pravopisu u punoj se mjeri primjenjuje u radovima Hudeček-Vučić (2014), Hudeček-Mihaljević (2017) i Mihaljević (2018), u kojima se govori i o potrebi izrade posebnih, funkcionalnih pravopisa te donose smjernice za izradu dizajnerskoga, novinskoga i poslovnoga pravopisa.

U predgovoru se, a onda osobito pažljivo i u spomenutim posebnim rubrikama, korisniku temeljito objašnjava kako su se autori pravopisa odlučili za koje pravopisno rješenje (tamo gdje u dotadašnjoj praksi postoje različita rješenja ili gdje se dotad prihvaćeno/prihvaćenije rješenje promijenilo zbog toga što se koje drugo načelo smatralo važnijim u konkretnome slučaju) te objašnjava koja su načela primijenjena i kako je uspostavljena njihova hijerarhija.²¹

Donosimo primjer jednoga objašnjenja zašto su se autori *Pravopisa* odlučili prednost dati liku *ljutić* pred likom *ljutič* (oba su lika potvrđena u dotadašnjim pravopisima):

Neke riječi mogu se objasniti dvjema osnovama ili dvama sufiksima, pa se u skladu s tim pisati i s *č* i s *ć*, tako i: *ljutić* i *ljutič*. Prednost dajemo liku *ljutić* zbog njegove izrazite pretežitosti u stručnim tekstovima, simetričnosti s nazivom *sladić*, koji se tvori istim tvorbenim modelom te zbog razmjerno dobro potvrđena tvorbenoga modela u kojemu se pridjevnoj osnovi dodaje sufiks -ić: *mladić*, *slabić*, *sladić*, *sljepić* itd. (*Hrvatski pravopis* 2013: 129)

Sva se spomenuta načela slijede i u *Prvome školskom pravopisu*, u kojemu se osobito afirmira načelo primjerenosti korisnicima jer je riječ o posebnome pravopisu, odnosno o pravopisu namijenjenomu specifičnoj skupini korisnika. Stoga on slijedi sva preporučena rješenja *Hrvatskoga pravopisa* IHJJ-a. *Prvi školski pravopis* temelji se na svim načelima na kojima se temelji i *Hrvatski pravopis* IHJJ-a osim na načelu normativne hijerarhije jer se u obzir uzimaju samo preporučene inačice.

Može se zaključiti da suvremeni pravopisi slijede načela jezičnoga normiranja koja smo kao u jezičnim savjetnicima prihvaćena načela prikazali na kraju poglavlja o jezičnim savjetnicima. Načela su koja se naglašeno spominju u kontekstu pravopisnoga normiranja:

Načela	Objašnjenje
načelo stabilnosti	Pravopisna norma trebala bi se što manje mijenjati.
načelo jednostavnosti	Dvostrukosti u pravopisu u načelu nisu poželjne.
načelo normativne hijerarhije	Inačicama koje ipak supostojе u pravopisu treba jasno odrediti normativni status, odnosno korisniku jasno naznačiti je li riječ o preporučenoj, dopuštenoj ili nedopuštenoj inačici.

21 O kombiniranju načela piše na nekoliko mjesta u *Predgovoru*: „Katkad su, i zbog tradicijskoga načela i zbog izlaska ususret korisniku, ostavljena i neka rješenja koja se protežu kroz sve ili većinu hrvatskih pravopisa iako bi ih se, npr. prema načelu sustavnosti, moglo problematizirati.“ „U pravopisnim smo rješenjima slijedili hrvatsku pravopisnu tradiciju, pa u pravilu nismo mijenjali rješenja jednaka u svim suvremenim pravopisima. Rijetka rješenja koja smo promijenili, promijenili smo u skladu s načelima sustavnosti i ovjerenosti u uporabi.“ „Načelo jednostavnosti uvijek smo uzimali u obzir zajedno s načelom sustavnosti i tradicijskim načelom.“ te „Nijedno načelo ne može se primijeniti samo za sebe. Za svako se rješenje pomno procijenilo i odlučilo kojemu načelu i s kojega razloga dati prednost (ako se više njih pokazalo jednakovrijednima). Želeći pokazati potpunu otvorenost prema korisnicima, uz takva rješenja nudimo i njihovo temeljito i jednostavno objašnjenje.“

Njima bismo pridružili i načelo višefunkcionalnosti kao načelo koje tek treba zaživjeti u punome opsegu u funkcionalnim pravopisima.²²

3.3. Gramatike

U gramatikama se o normativnim načelima uglavnom ne piše. U svojoj gramatici Josip Silić i Ivo Pranjković ističu potrebu za primjenom načela višefunkcionalnosti: „Smatramo također da u gramatici ima mjesta i za ono što bi se moglo nazvati „gramatikom funkcionalnih stilova” (znanstvenoga, administrativno-poslovnoga, novinarsko-publicističkoga, književnoumjetničkoga i razgovornoga) jer svaki od njih ima i svoje gramatičke osobitosti, pa smo ih ukratko opisali.” (Silić-Pranjković 2005: 7).

U *Hrvatskoj školskoj gramatici* u pregovoru se navodi da ona slijedi sva preporučena rješenja *Hrvatskoga pravopisa* IHJJ-a te knjige *555 jezičnih savjeta*. Kao načela na kojima se temelji ističu se načelo normativnosti, načelo sustavnosti i terminološke ujednačenosti, tradicijsko načelo te načelo jednostavnosti i primjerenosti učeniku.

Osobito nam se, kad je riječ o gramatikama, važnim čini načelo sustavnosti i terminološke ujednačenosti, koje se dotiče i metajezika i naglašuje potrebu da i nazivlje koje se u njemu upotrebljava bude: 1. uređeno, 2. primjereno korisniku. To se načelo, iako ga se ne imenuje, jasno primjenjuje i u *Hrvatskome pravopisu* IHJJ-a.

Načela	Objašnjenje
načelo normativnosti	Gramatika je normativna, opisuje gramatička pravila hrvatskoga standardnog jezika.
načelo sustavnosti i terminološke ujednačenosti	Gramatička se građa nastoji prikazati sustavno. Posebna je briga posvećena nazivlju koje se upotrebljava u metajeziku.
tradicijsko načelo	Pri donošenju gramatičkih pravila u obzir se uzimaju sve hrvatske gramatike i cjelokupna hrvatska jezična tradicija.

U *Hrvatskoj školskoj gramatici* također se objašnjavaju normativni izbori, i u samoj gramatici i u njezinu metajeziku. Donosimo primjer objašnjenja izbora naziva *samoglasnik* u metajeziku gramatike:

Naziv *samoglasnik* upotrebljava se u dvama značenjima: da bi se označio glas pri tvorbi kojega ne dolazi do zapreke prolasku zračne struje te da bi se označio glas koji je nosilac sloga. U prvome se značenju upotrebljava i

22 Funkcionalni su pravopisi pravopisi koji vode računa o određenome funkcionalnom stilu ili podtilu te analiziraju pravopisne probleme na koje opći pravopis ne daje ili ne daje u potpunosti odgovor jer se uvijek pri susretu dviju struka otvaraju područja koja priručnici ni jedne ni druge struke ne uzimaju u obzir. Više u funkcionalnim pravopisima vidi u Hudeček-Mihaljević 2017., Hudeček-Vučić 2014. i Mihaljević 2018.

hrvatski naziv *otvornik*, a u prvome i drugome i internacionalizam *vokal*. Na prvi se pogled može činiti da razlikovanje *samoglasnika* i *otvornika* (tim se nazivima daje prednost pred internacionalizmom *vokal*) može biti dobro te razriješiti spomenutu višeznačnost naziva *samoglasnik*. Međutim, prednost ipak treba dati nazivu *samoglasnik* jer se navedena razlika ne upotrebljava dosljedno te se i u drugim jezicima u oba značenja upotrebljava isti naziv (primjerice *vowel* u engleskome). Ako je to potrebno, treba naglasiti da nosilac sloga može biti i slogotvorni *r*. Naziv *otvornik* ne upotrebljava se u svezama u kojima je riječ o glasu pri tvorbi kojega ne dolazi do zapreke prolasku zračne struje, pa su prihvaćeni nazivi *zatvoreni samoglasnik*, *poluzatvoreni samoglasnik*, *poluotvoreni samoglasnik*, *otvoreni samoglasnik*. Stoga naziv *samoglasnik* u jezikoslovnome nazivlju ima dva spomenuta značenja. (Hudeček-Mihaljević 2017: 4)

3.4. Rječnici

U hrvatskim se jednojezičnim rječnicima ne objašnjavaju u njima primijenjena normativna načela; to se, doduše, ne može ni očekivati za Anićev rječnik ni za *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, koji nisu normativni rječnici iako imaju nekih ne-usustavljenih normativnih elemenata²³, ali normativna se načela ne navode i ne objašnjavaju ni u *Hrvatskome rječniku* urednika Jure Šonje. U njemu se kaže tek: „Rječnik je rađen prema uobičajenim uzusima i prosječan će se uživatelj lako snaći.” (Šonje 2002: *Osnovne upute za čitanje rječnika*)

U *Velikome rječniku standardnoga hrvatskog jezika* Školske knjige ne donose se načela, piše:

„U *VRH-u* se vodi računa o standardnom jeziku i normativnoj uporabi, ali se ne želi određivati što nije dobro upotrebljavati, tj. korisnika poučavati da neke riječi koje su česte u uporabi nisu dobre u standardnome jeziku, kako obično nalazimo u nekim jezičnim priručnicima, već se donosi sve ono što je izražajni potencijal hrvatske jezične zajednice uz sustavno navođenje funkcionalnih razina, upućivanja na standardni oblik ili navođenje sinonimije.” (VRH 2015: X)

U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* (Hudeček-Mihaljević 2012: XI) u uvodu se donose osnovna načela u skladu s kojima je rječnik pisan: „Osnovna su načela na kojima se temelji *Školski rječnik hrvatskoga jezika* normativnost, sustavnost, potvrđenost u korpusu, ekonomičnost i primjerenost korisniku”. Od tih su načela načelo

23 Iako bi i u njima bila korisna objašnjenja koja bi korisniku jasno rekla u kojemu je slučaju uputnica tehnička, odnosno upućuje s jedne na drugu riječ koje su međusobno normativno istovrijedne samo kako bi se uštedio prostor – prostor se na isti način štedi i na *Hrvatskome jezičnom portalu*, na kojemu to, s obzirom na to da je riječ o mediju koji nije prostorno ograničen, ne bi trebalo činiti jer to znači da korisnik mora dvaput pritisnuti mišem kako bi došao do podatka umjesto da do njega dođe izravno.

normativnosti, sustavnosti te potvrđenosti u korpusu normativna načela, a načela ekonomičnosti i primjerenosti korisniku načela leksikografske obrade.

Načela se dalje razlažu, pa se načelo normativnosti i načelo sustavnosti dalje ovako objašnjavaju:

Normativnost *Školskoga rječnika* očituje se na nekoliko razina: 1. odabirom natuknica; lijevi se stupac uspostavlja u skladu s normama hrvatskoga standardnog jezika; 2. odabirom oblika u gramatičkome bloku; u njemu se donose samo normativno prihvatljivi oblici; 3. upućivanjem; katkad se donose i natuknice koje nije dobro upotrebljavati u standardnome jeziku i upućuju na natuknice koje treba upotrebljavati. To činimo iz posve praktičnih razloga kako bismo korisnika rječnika poučili da neke riječi, koje su veoma česte u uporabi, nisu dobre u standardnome jeziku i da ih ne treba upotrebljavati te ujedno dali savjet koju riječ treba upotrebljavati umjesto normativno sporne.

Sustavnosti je poklonjena velika pozornost kako bi se u korisnika rječnika razvila svijest o tome da je standardni jezik sustav, a ne skup jedinica kojima upravljaju nepovezana pravila.

Načela	Objašnjenje
načelo normativnosti (načelo normativne hijerarhije; implicitno uključuje načelo autohtonosti i načelo standardnosti i provodi ga sustavom upućivanja)	Rječnik jasno odražava normativnu hijerarhiju.
načelo sustavnosti	Rječnik odražava činjenicu da je standardni jezik sustav, a ne skup jedinica kojima upravljaju nepovezana pravila.
načelo potvrđenosti u korpusu	Svaka se jezična jedinica provjerava u korpusu. Dobiveni se podatci obvezatno stavljaju u suodnos s podacima dobivenima primjenom gornjih načela.

3.5. Standardološko normiranje – Zaključak

Jedna od početnih istraživačkih hipoteza bila je da se normativna načela nalaze u predgovoru normativnoga priručnika: savjetnika, pravopisa, gramatike i rječnika. Ta se hipoteza, promatrajući ukupnost normativnih priručnika za hrvatski jezik, nije potvrdila. Normativna načela nalaze se eksplicitno navedena tek u malome broju normativnih priručnika (u pravilu izdanja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje) te implicitno (opisno) navedena u još nekim novijim normativnim priručnicima. Najstariji priručnici – jezični savjetnici – u pravilu u svojim predgovorima navode (implicitno) načelo autohtonosti po kojemu se prednost

daje hrvatskoj riječi (karakteristična je također njihova primarna usmjerenost na leksičku razinu). U drugoj polovici 20. stoljeća jezični se savjetnici sve više bave i ostalim jezičnim razinama, ali o normativnim načelima (ponovno implicitno, odnosno objašnjavajući normativne postupke koje provode, koji su u izboru između više inačica doveli do one koju preporučuju) ne daju mnogo podataka. I dalje prevladava usmjerenost na leksičku razinu iako se znatno više mjesta nego prije daje i fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj i sintaktičkoj razini. Jasnije određivanje normativnih načela pojavljuje se nakon objave rada Ive Pranjkovića *Osnovna načela jezične pravilnosti*, koja se dijelom ponavljaju, a dijelom dopunjuju i proširuju u *Hrvatskome jezičnom savjetniku*. Osobita je vrijednost toga priručnika u razumijevanju normativnih načela ta što se piše o kombiniranju načela te o nepostojanju njihove hijerarhije koja vrijedi za svaki slučaj u kojemu se pojavljuje potreba za normativnom intervencijom. Ta se načela dalje provjeravaju u praksi te dopunjuju novima u normativnim priručnicima.

4. Usporedba terminoloških i općejezičnih priručnika

Provedenom analizom potvrdila se prva hipoteza da se terminološka i općejezična normativna načela djelomično podudaraju. U tablici se navode terminološka normativna načela prema *Hrvatskome terminološkom priručniku* (Hudeček i Mihaljević 2012.) i odgovarajuća općejezična normativna načela

Terminološka normativna načela	Općejezična normativna načela
Hrvatske riječi imaju prednost pred stranima.	načelo autohtonosti
Nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga.	
Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim.	načelo proširenosti u uporabi
Naziv mora biti usklađen s (pravopisnim, fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga standardnog jezika.	načelo sustavnosti
Kraći nazivi imaju prednost pred duljima.	
Naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice.	načelo produktivnosti
Treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkoga sustava ima više značenja.	

Terminološka normativna načela	Općejezična normativna načela
Nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati – ako jedna naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja te ako je jednomu značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi.	tradicijsko načelo
Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivom ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.	
	načelo svrhovitosti / primjerenosti određenome funkcionalnom stilu
	načelo poštovanja razvojnih tendencija

Temeljno je načelo i općejezičnoga i terminološkoga normiranja načelo sustavnosti. Međutim, u terminološkome se normiranju osim usklađenosti s jezičnim sustavom spominje i usklađenost s pojmovnim sustavom. To se u općejezičnome normiranju ne spominje. Posebnost je terminološkoga normiranja izbjegavanje višeznačnosti i sinonimije. To se nastoji relativizirati u nekim suvremenim terminološkim teorijama. Međutim, riječ je o nerazumijevanju postojanja funkcionalnih stilova te uloge naziva u različitim funkcionalnim stilovima te nerazlikovanju višeznačnosti unutar jedne struke (višeznačnost u užemu smislu) i među različitim strukama (višeznačnost u širemu smislu, tj. višesmislenost). Iako se ni jedna ni druga pojava ne mogu u potpunosti izbjeći, višeznačnost u užemu smislu manje je poželjna od višesmislenosti. Posebnost je terminološkoga normiranja i davanje prednosti kraćemu nazivu pred duljim. Pri terminološkome normiranju jasno se ističe i drukčiji status posuđenica iz latinskoga i grčkoga u odnosu na druge posuđenice. Načelo poštovanja razvojnih tendencija ne spominje se pri terminološkome normiranju, a načelo svrhovitosti/primjerenosti određenomu funkcionalnom stilu ne spominje se pri terminološkome normiranju jer je jasno da se normiranje provodi samo u okviru znanstvenoga funkcionalnog stila.

Druga se hipoteza, prema kojoj se normativna načela nalaze u predgovoru priručnika, samo djelomično potvrdila i to uglavnom samo za terminološke priručnike.

Izvori i literatura

- Andrić, Nikola (1911) *Branič jezika hrvatskoga*. Zagreb: L. Hartman.
- Anić, Vladimir (2009) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, Vladimir; Silić, Josip (2001) *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber – Školska knjiga.
- Arambašin, Joso (1912) *Liječnički rječnik*. Split: Hrvatska štamparija Trumbić i drug.
- Babić, Stjepan (1990) *Hrvatska jezikoslovna čitanka*. Zagreb: Globus.
- Babić, Stjepan (ur.) (1987) *Opća i slavenska terminološka problematika*. Zagreb: JAZU.
- Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan (1994) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Moguš, Milan (2011) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada (2006) „Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću.“ U *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, ur. Samardžija, Marko; Pranjeković, Ivo, 145–159. Zagreb: Matica hrvatska.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir (2007) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Blagus Bartolec, Goranka i dr. (2016) *555 jezičnih savjeta*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Brabec, Ivan (1982) *Sto jezičnih savjeta*. Zagreb: Školske novine.
- Brezinščak, Marijan; Uremović, I. (1950) „O ‘Predlogu termina i oznaka za fizikalne veličine.’“ *Elektrotehničar* 3–4: 207–209
- Čatić, Igor (2003) „U povodu 30. obljetnice objave napisa ‘Tehnička terminologija.’“ *Strojarstvo* 45 (4–6): 173–177.
- Dabac, Vlatko (1969) *Tehnički rječnik (njemačko-hrvatski)*. Zagreb: Tehnička knjiga.
- Esih, Ivan (1999) „Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi)“ U *Norme i normiranje hrvatskoga jezika*, ur. Samardžija, Marko, 42–49. Zagreb: Matica hrvatska.
- Horvat, Marijana; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2015) „Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 19. stoljeću.“ U *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*, gl. ur. Bičanić, Ante, 301–355. Zagreb: Croatica.
- Horvat, Marijana; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2018) „Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 20. stoljeću.“ U *Povijest hrvatskoga jezika. 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*, gl. ur. Bičanić, Ante, 303–369. Zagreb: Croatica.
- HRN ISO 1087: 1996 hr, en, fr *Nazivlje – Rječnik*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju.
- HRN ISO 704: 1996 hr, en, fr *Načela i postupci stvaranja nazivlja*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2003) Zagreb: Novi Liber.

- Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica (2016) *Prvi školski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2012) *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2015) *Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals*. U *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ljubljana.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2017) „Funkcionalni pravopis: Pravopis i novinski tekst.“ *Hrvatski jezik* 4/2: 1–10.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2017) *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2018) „Normativni problemi u jezikoslovno-me nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela).“ U *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 1*, ur. Mlikota, Jadranka, 183–205. Osijek: Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (ur.) (2012) *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka (ur.) (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pregamena – Školske novine. (HJS)
- Hudeček, Lana; Vučić, Ivana (2014) „Funkcionalni pravopis: Dizajn i pravopisna norma – pisanje točke iza rednoga broja.“ *Hrvatski jezik* 1/2: 1–4.
- Jonke, Ljudevit (1965) *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje.
- Jozić, Željko i dr. (2013) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lukenda, Marko (1983) „Osnovni kriteriji pri uspostavljanju stručnih termina.“ *Rasprave Zavoda za jezik* 8–9: 63–70.
- Lukenda, Marko (1984–1985) „Rad na normiranju terminologije.“ *Rasprave Zavoda za jezik* 10–11: 81
- Malešević, Niko (1954) „Opće smjernice za standardizaciju nazivlja.“ *Standardizacija* 7. https://www.fsb.unizg.hr/polimeri/erpohen/pdf/malesevic_standardizacija_1954.pdf.
- Mihaljević, Marta; Mihaljević, Milica; Stančić, Hrvoje (2015) *Arhivistički rječnik*. Zagreb: FF press.
- Mihaljević, Milica (1998) *Terminološki priručnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mihaljević, Milica (2015) „Tko su sebirad, svjećanin, lakokrvnik i ljudomil?“ *Hrvatski jezik* 2 (3): 34–37.

- Mihaljević, Milica (2018) „Funkcionalni pravopis: pravopisni problemi u hrvatskome poslovnom jeziku.“ *Od teorije do prakse u jeziku struke*, ur. Omrčen, Darija; Krakić, Ana-Marija, 144–166. Zagreb: Udruga nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama.
- Muljević, Vladimir (1996) *Elektrotehnički rječnik njemačko-hrvatski*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nahod, Bruno (2016) *O umu stručnjaka*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Nemčić, Milan (1913) *Medicinski rječnik / Lexicon Medicum (njemačko-latinsko-hrvatski)*. Zagreb: Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- Pataki, Stevan; Tkalić, Marijan; Defrančeski, Ante; Demarin, Josip. (ur.) (1939) *Pedagoški leksikon: priručnik za teoriju i praksu uzgoja*. Zagreb: Minerva.
- Pavešić, Slavko (ur.) (1971) *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Peričić, Božo (1906) *Medicinski rječnik njemačkoga i hrvatskoga jezika*. Zadar: Štamparija „Narodnoga lista“.
- Popović, Stanko; Tonejc, Antun; Mihaljević, Milica (2014) *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Pranjeković, Ivo (1996) „Temeljna načela jezične pravilnosti.“ *Kolo* 5/4: 5–12.
- Pranjeković, Ivo (2010) *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Zagreb: Disput.
- Risse, Karlheinz; Rosenberg, Michail; Weltz, Wilfried; Wolf, Kurt (1983) *Klimatizacijska i rashladna tehnika*. Zagreb: Tehnička knjiga.
- Rišner, Vlasta (2006) „Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću.“ U *Hrvatski jezik u XX. Stoljeću*, ur. Samardžija, Marko i Pranjeković, Ivo. Zagreb: Matica hrvatska.
- Rožić, Vatroslav (1904) *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. Zemun.
- Samardžija, Marko (ur.) (1999) *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Samardžija, Marko; Pranjeković, Ivo (ur.) (2006) *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, Josip; Pranjeković, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga
- Šilović, Srećko (1912) „Liječnički Rječnik, prikupio i uredio dr. Joso Arambašin.“ *Liječnički vjesnik* 34/8: 391–392
- Šonje, Jure (ur.) (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Školska knjiga
- Štambuk, Anuška; Pervan, Maja; Piliković, Mara; Roje, Vesna (1991) *Rječnik elektronike (englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski)*. Split: Logos.
- Šulek, Bogoslav (1990) *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*. Zagreb: Globus. (pretpisak djela iz 1874. – 1875.)

- Tafra, Branka (1999) „Povijesna načela normiranja leksika.“ U *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, ur. Samardžija, Marko, 260–282. Zagreb: Matica hrvatska.
- Težak, Stjepko (1991) *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (2015) Zagreb: Školska knjiga.
- Wüster, Eugen (1970) *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik*. Bonn: Bouvier.
- Wüster, Eugen (1979) *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. Wien: Springer
- Zapisnici Vijeća za normu hrvatskoga jezika* <http://pravopis.hr/uploads/vijece-za-normu.pdf>.

How linguistic recommendations are given by terminologists and standard language experts

In the paper, the authors compare the principles by which a terminologist is guided while giving his normative recommendations with the principles by which an expert in standard language is guided. The corpus for the research consists of Croatian orthography manuals, monolingual and multilingual dictionaries, grammar books, language advice manuals, and normative monographs and papers as well as monolingual and multilingual terminological dictionaries, terminological encyclopedias, terminological studies and terminological databases. The methodology used in this research includes a descriptive approach and comparison and analysis of the obtained results.

The aim of this research is to establish the differences as well as the similarities which exist between standardization in the two fields (general language and terminology). The paper proves the hypothesis that these principles are somewhat different but also that they partly overlap. The authors give answers to two hypotheses: 1. terminological and normative principles partly overlap, 2. basic normative principles which have been the guidelines for the author are given in the introduction of the manual.

Key words: terminological standardization, language standardization, normative principles